

Nigora ISMATULLAYEVA,
TDYU o'qituvchisi
E-mail: nigora.ismatullayeva@mail.ru

O'zDJTU katta o'qituvchisi M.B.Shakirova taqrizi asosida

THE ROLE OF LANGUAGE IN CULTURE

Annotation

The relationship between language and culture is the focus of this article. Some assert that language is a "part" of culture, while others maintain that language is only a means of cultural communication. Still others contend that language is a characteristic rather than a component of culture. The goal of the first is to provide the individual with all the material wealth of the world's human cultures, while the goal of the second is to select what stands out to him as personally meaningful. This is because cultural aspects seem to a person as both universal and subjective values.

Key words: Ethnopsycholinguistics, equal phenomenon, spiritual integration, whole thinking, folklore language, preservation, reproduction, consumption, assimilation.

РОЛЬ ЯЗЫКА В КУЛЬТУРЕ

Аннотация

Данная статья посвящена языку и культуре и их соотношению. Некоторые утверждают, что язык относится к «частичной» культуре, другие, что язык является лишь форма культурного общения и другое, что язык является не компонентом, а особенностью культуры. Поскольку элементы культуры предстают как универсальные, так и субъективные ценности перед человеком, цель первого состоит в том, чтобы индивид все доступное богатство материала человеческой культуры мира, а предмет второй – выбрать из него то, что ему кажется важным, то это личное дело значительное.

Ключевые слова: Этнопсихоллингвистика, равноправный феномен, духовная интеграция, целостное мышление, фольклорный язык, сохранение, воспроизводство, потребление, ассимиляция.

TILNING MADANIYATDA TUTGAN O'RNI

Annotatsiya

Til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlar ushbu maqolaning asosiy mavzusidir. Ba'zilar tilni madaniyatning "bo'lagi" deb ta'kidlasha, boshqalari tilni faqat madaniy muloqot vositasi, deb hisoblaydi. Yana ba'zi olimlar esa tilni madaniyatning tarkibiy qismi emas, balki o'ziga xos xususiyat deb hisoblashadi. Madaniy jihatlar insonga ham umuminsoniy, ham subyektiv qadriyatlar sifatida ko'rinadi, shuning uchun birinchisining maqsadi insonni jahon insoniyat madaniyatlarining barcha moddiy boyliklari bilan ta'minlash bo'lsa, ikkinchisining maqsadi - shaxsan o'ziga xos bo'lgan narsalarni tanlashdir..

Kalit so'zlar: Etnopsixolingvistika, teng hodisa, ma'naviy integratsiya, butun tafakkur, folklor tili, saqlash, ko'paytirish, iste'mol qilish, assimilyatsiya qilish.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda "til va madaniyat" masalasi bahsli va to'liq hal etilmagan. Tadqiqotchilar uchun madaniyatning o'zi nimaligi hali ham munozarali masala. Amerikaning "madaniy antropologiya" maktabi vakillari madaniyatni inson hayotining barcha biologik bo'lmagan tomonlari yig'indisi deb hisoblashadi. Moddiy madaniyat - bu inson mehnatining moddiy, ko'rinadigan ishlari va ma'naviy madaniyat - bu moddiy va ma'naviy madaniyatning uzviy birligi bo'lgan ma'naviy qadriyatlarni ishlab chiqarish, taqsimlash va iste'mol qilishdir. Madaniyatdan va odamni alohida tasavvur qilish behuda: u insonning mohiyati bilan chuqur bog'langan, insonning ta'rifining bir qismidir. Bunga qo'shimcha ravishda tadqiqotchi ko'p jihatdan aniqlay oladi.

Madaniyat maqsadlarini tushunish: "ma'lum qadriyatlar yig'indisi." U insonning mohiyati bilan chuqur bog'liq bo'lib, insonni shunday ta'riflashning bir qismidir. "Madaniyatni tushunish ham ko'p jihatdan olimlarning tadqiqot muhiti bilan belgilanishi mumkin, chunki madaniyat turli fanlar: falsafa, madaniyatshunoslik, sotsiologiya, tarix va boshqalarning o'rganish obyekti hisoblanadi.

Ma'lum bo'lishicha, til ichki fikrlarning tashqi ifodasi va muloqotidan ko'ra, ularning so'zlashuvidan mustaqil ravishda shakllanadi. Tilga nisbatan bunday qarashning

nomutanosibligi va qabul qilinishi mumkin emasligini ko'rsatishda ona tilning jamiyat hayotining qolgan qismi va bu jamoadagi kichikroq guruhlar bilan chambarchas bog'liqligi va jamiyatdagi har qanday tafsilotlari bilan bog'liqligiga e'tibor allaqachon qaratildi.. Bu barcha xalqlar va barcha tillar uchun amal qiladi, bu til haqidagi universal haqiqatdir.

Antropologlar til va madaniyat o'rtasidagi munosabat haqida gapiradilar. Darhaqiqat, tilni madaniyatning bir qismi deb hisoblash to'g'riroq. Madaniyat bu yerda ham, butun maqolada bo'lgani kabi, antropologik ma'noda inson hayotining barcha jabhalarini jamiyatga mansubligi bilan belgilanadigan yoki shartlangan holda ifodalash uchun ishlatiladi. Odamlarning yeyishi yoki ichishi o'z-o'zidan madaniy emas, bu hayotni saqlab qolish uchun biologik zaruratdir. Ularning ma'lum oziq-ovqatlarni iste'mol qilishlari va boshqa moddalardan voz kechishlari, garchi ular juda iste'mol qilinadigan va to'yimli bo'lsa-da, ular kunning ma'lum vaqtlarida va ma'lum joylarda yeyishlari va ichishlari madaniyat masalasidir. ingliz antropologi ser Edvard Bernett Taylor tomonidan madaniyatning klassik ta'rifiga ko'ra "u inson tomonidan jamiyat a'zosi sifatida qo'lga kiritilgan". Ushbu tushuncha va taqdimotda madaniyat inson hayoti va

xatti-harakatlarining juda keng sohasini qamrab oladi va til aniq uning bir qismi, ehtimol eng muhim qismidir.

Tilni egallash va undan foydalanish qobiliyati tug'ma va irsiy bo'lib, bu tug'malik darajasi to'g'risida qonuniy bahsmunozaralar mavjud bo'lsa-da, har bir kishining tili boshqa tillar bilan bir qatorda va ayni vaqtda jamiyat a'zosi sifatida shaxs tomonidan o'zlashtiriladi. Kishilar tarbiyalanayotgan jamiyat madaniyatining jihatlari, jamiyat va til bir-birini almashtirib bo'lmaydigan narsadir. Til faqat ijtimoiy muhitda, qanchalik tuzilgan bo'lsa, rivojlanadi va insoniyat jamiyati har qanday shaklda, hatto bugungi kunda ma'lum bo'lgan yoki tarixda qayd etilgan narsalarga uzoqdan o'xshash bo'lsa ham, faqat umumiy tildan foydalanadigan va tushunadigan odamlar orasida saqlanib qolishi mumkin edi.

"Til" va "madaniyat" ma'nolari o'rtasidagi munosabat ham munozarali: ba'zilar tilning "qisman" madaniyatga tegishli ekanligini ta'kidlaydilar, boshqalari – bu til shunchaki madaniy muloqot shaklidir, boshqa til esa bunday emas madaniyatning tarkibiy qismi yoki xususiyati. Boshqasining ko'rinishi nuqtai nazaridan bu muammoni ikkita eng kattasining bayonotlari bilan ko'rsatish mumkin madaniyatshunoslik vakillari, amerika va rus tillarining etnolingvistik maktablari asoschilari E.Sapir, N.I.Tolstoy shunday deyishadi: "Madaniyatni shunday ta'riflash mumkin ma'lum bir jamiyat doim bajaradigan mashg'ulot, lekin til jamiyat qanday fikrlashini ko'rsatadi. Til va madaniyat o'rtasidagi munosabatni butun va uning qismi o'rtasidagi munosabat sifatida ko'rish mumkin [11].

"Tilni madaniyatning tarkibiy qismi, madaniyat quroli sifatida qabul qilish mumkin. ayniqsa adabiy til yoki xalq og'zaki ijodi tiliga nisbatan. Shunga qaramasdan, til ham butun jamiyat uchun antonimdir va uni izohlash mumkin madaniyatidan qat'iy nazar teng hodisa sifatida" [4]. Zamonaviy tilshunoslik kabi sohalarining yuqori darajada rivojlanganligi bilan ajralib turadi etnopsixolingvistika sifatida tilni tasniflash imkoniyatini ko'rsatadi va ma'naviy madaniyat sohasidagi ijtimoiy hodisa va uni uning biri sifatida ko'rib chiqiladi.. Shu bilan birga, tan olish kerakki, bir qator bunday madaniy sohalar ma'naviy ishlab chiqarish jarayoni va mahsuli sifatida tushuniladi. Ma'naviy qadriyatlarni, me'yorlarni ishlab chiqarish, saqlash, tarqatish va iste'mol qilish, ma'lumot va g'oyalar, va bu maqsadli til ekanligini tushunish muhimdir. Bizga imkon beradigan jamiyat va insonning ma'naviy olamining rivojlanishiga hissa qo'shadigan tabaqalashtirilgan bilimlar tizimini jamiyat bilan ta'minlash madaniyatning butun jamiyat sifatida ma'naviy integratsiyasini belgilaydi. Shunday qilib, til "ushbu madaniy va til hamjamiyatidagi turli guruhlarda mujassamlangan millat madaniyatining o'ziga xos kontsentratsiyasi sifatida ishlaydi." [8].

Til madaniyatning o'ziga xos poydevoridir, chunki insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan madaniy me'yorlar va ijtimoiy rollarni o'zlashtirish uning yordami bilan amalga oshiriladi. Madaniyat fanida til va madaniyatning aloqadorligi quyidagicha ta'riflanadi: "Til madaniyat ko'zgusi bo'lib, u nafaqat insonni o'rab turgan real dunyoni, balki xalqning butun tafakkurini, boshqacha aytganda, o'ziga xos idrok etish usulini ham ifodalaydi. dunyo, uning milliy xarakteri, urf-odatlar, amaliyotlari va normalari tizimi, qadriyatlari, axloqi va dunyoning surati [7].

Tilni dunyoqarash, madaniyat xazinasini sifatida tan olish mumkin, chunki hamma narsa odamlar tomonidan to'plangan bilim, ko'nikma, moddiy va ma'naviy qadriyatlar ularning til tizimida yozma va og'zaki tilda saqlanadi. Biror kishiga asoslangan har safar o'z rivojlanishini yangidan boshlamaydi, shunchaki o'zlashtirib boradi oldingi avlod tajribasi. Til ona tilida so'zlashuvchi sifatida tan olinadi tilning gnoseologik funksiyasini bajarishga asoslangan madaniyat

avloddan-avlodga o'tib keladi. Til atrofdagi dunyo ob'ektlarini aniqlash, tasniflash va tartibga solish osonlashtirish uchun mo'ljallangan. Bundan tashqari, til insonni atrof-muhitga ko'chirish uchun mo'ljallangan va ob'ektlar, hodisalar va ularni to'g'ri baholashga hissa qo'shadi munosabatlar, til ob'ektlar va inson munosabatlarini tartibga solishi va muvofiqlashtirishi kerak. "Til insonning shaxsiyatini shakllantiradigan madaniy vositadir til bu tarbiyani an'ana va urf-odatlarini idrok etishga yo'naltiradi odamlar va dunyoning alohida madaniy qiyofasi" [7].

Til madaniy ravishda uzatiladi, ya'ni o'rganilgan. Kamroq darajada, masalan, ota-onalar farzandlarini ataylab gapirishga va suhbatga javob berishga undaganda, xatolarini tuzatganda va so'z boyligini kengaytirganda o'rgatiladi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, bolalar o'zlarining birinchi tillarini ko'p darajada "grammatikani qurish" orqali o'zlari duch keladigan tasodifiy so'z birikmalariga duchor bo'lishlari natijasida o'rganadilar. Maktabda til o'rgatish deb tasniflangan narsa ikkinchi tilni o'zlashtirishni anglatadi yoki o'quvchilarning birinchi tiliga kelsak, asosan o'qish va yozish, adabiyotni o'rganish, rasmiy grammatika va qabul qilingan to'g'rilik me'yorlariga qaratilgan. Bu barcha talabalarining mintaqaviy yoki ijtimoiy dialektlariga mos kelmasligi mumkin. Maktabda til o'rgatish deb ataladigan barcha narsa ona tilini maktab yoshigacha egallagan asosiy lug'at va muhim tuzilmasidagi oldingi bilimlarni nazarda tutadi va unga tayanadi.

Agar til madaniyatning bir qismi sifatida uzatilsa, demak, umuman olganda madaniyat ko'p darajada til orqali uzatiladi, chunki u aniq o'rgatiladi. Hayvonlarning tarix ma'nosida yo'qligi insoniyatning borligi butunlay tilning natijasidir. Tadqiqotchilar aytishlaricha, hayvonlar o'z-o'zidan taqlid qilish yoki boshqa hayvonlar tomonidan o'rgatilgan taqlid orqali o'rganishadi. Bu qunduz to'g'onni yoki chumoli uyasi kabi qo'shma jismoniy mehnatning ancha murakkab va muhim turlarini bajarishga to'sqinlik qilmaydi va asalarilar kabi ba'zi turlarning murakkab ijtimoiy tuzilishini istisno qilmaydi. Ammo bu shuni anglatadiki, tashkilot va ishdagi o'zgarishlar omon qolish qiymati bilan to'liq mustahkamlangan mutatsiyalarning bosqichma-bosqich natijasi bo'ladi.

Ma'lumotlarga ko'ra, qushlarning qo'shiqlari bir tur ichida joydan joyga bir oz farq qiladi, ammo hududiy tabaqalanishning boshqa dalillari kam. Hayvonlar xulq-atvorining bu birligidan farqli o'laroq, inson madaniyatlari butun dunyodagi inson tillari kabi turlicha bo'lib, ular XXI asrning sanoati rivojlangan mamlakatlarida bo'lgani kabi har doim ham, ba'zan katta tezlikda o'zgarishi mumkin va o'zgaradi.

Binobarin, Yuqorida aytilganlarga asoslanib, til o'rtasida bog'liqlik borligini ta'kidlash mumkin va haqiqiy dunyo. Til va madaniyatning ona tili bo'lgan shaxs idrok etadi va dunyoni o'zining "men" prizmasi orqali tasniflaydi. Tilda aloqa turli madaniyatlar o'rtasida leksik qarzlarni ko'rinishida o'z ifodasini topadi; madaniyatlarining o'zaro ta'siri va intererizatsiyasi esa xalqaro lug'at shakllanishda namoyon bo'ladi. Madaniyat va til chambarchas bog'liq va o'zaro munosabatlarni turli nuqtai nazardan o'rganish mumkin.

Xulosa. Olimning barcha fikrlariga ko'ra, "til va madaniyat" bir-biri bilan chambarchas bog'langan, chunki madaniyatsiz til va tilsiz madaniyat dunyoda mavjud bo'lmaydi. Yuqorida aytilganlarga asoslanib, bu fundamental ahamiyatga ega degan xulosaga kelish mumkin: madaniy va aksiologik nuqtai nazardan ta'lim usullari sezilarli darajada o'zaro bog'liqdir. Madaniyat elementlari sifatida namoyon bo'lgani uchun umumjahon, shuningdek, sub'ektiv qadriyatlar inson oldida, birinchisining maqsadi - inson uchun mavjud bo'lgan dunyo madaniyati materialining barcha boyliklari, ikkinchisining maqsadi - unga muhim bo'lgan narsani tanlash

shaxsan ahamiyatga ega. Ushbu strategiyalarni birgalikda umuminsoniy madaniyatni yaratish imkonini beradi. qo'llash individual-shaxsiy ta'lim mazmuni orqali

ADABIYOTLAR

1. Tolstoy L.N. Urush va tinchlik: Op. 12-jildida / L.N. Tolstoy. - M., 1974. -311 bet.
2. Sapir E. Til, irq, madaniyat: tilshunoslik va madaniyatshunoslikka oid tanlangan asarlar. Tadqiqotlar / E.Sapir.- M., 1993.- 194 b.
3. Lixachev D.S. San'at falsafasi bo'yicha insholar / Lixachev D.S. - Sankt-Peterburg. 1996-yil 28r.
4. Tolstoy L.N. Inson: falsafiy va ensiklopedik lug'at / L.N.Tolstoy. M., 2000. - 177 b.
5. Maslov Yu.V.S. Tilshunoslikka kirish / Maslov Yu. S. - M., 1998.-7s.
6. Salett E.P. va Diane R. Koslou. (2003). Irqi, etnik kelib chiqishi va o'ziga xosligi: o'ziga xoslik ko'p madaniyatli nuqtai nazar. Vashington DC: Milliy ko'p madaniyatli institut.
7. Ting-Toomey S. (1999). Madaniyatlar o'rtasidagi aloqa. Nyu York: Guildford Press
8. Xasanova G.K. (2021). Rivojlanishning asosiy trendlari dunyoda ta'lim va ta'lim. Sharqona uyg'onish: Innovatsion, ta'lim, tabiiy va ijtimoiy fanlar, 1 (Maxsus son 1), 257-262.
9. Xasanova G.X. O'zbekistonda umumiy va kasb-hunar ta'limi tizimlari va Yaponiya: qiyosiy tahlil // O'zbekistonda xorijiy tillar. – 2020. –Yo'q. 1. - S. 83-10. Xoshimova S. (2019). Chet tilini o'qitishning ba'zi xususiyatlari haqida boshlang'ich bosqichda nofilologik yo'nalish talabalari. Yevrosiyo ilmiy Ittifoq, (1-6), 334-338.
10. Xoshimova S. Ba'zi grammatik va semantika yapon tilida doubling xususiyatlari. - Mamlakat. Tillar. Madaniyat. – S. 334-338.
11. Xoshimova S.A., Nasirova S.A. (2021). Shakllanish xususiyatlari Zamonaviy xitoy tilida afikslari bilan animatsion otlar tili. Markaziy Osiyo ijtimoiy tadqiqotlari jurnali, 2(04), 1-10
12. Nasirova S.A. (2020). Tushunchalar shinghiningini "Xitoy orzu" "Insoniyat yangin taqdir jamoasi" - A. Lingvistik soha. Markaziy Osiyo ijtimoiy tadqiqotlari jurnali, 1(01), 05-14.
13. Abdullaevna N.S. (2020). Siyosatning leksik-semantik va kognitiv xususiyatlari nutq (Si Szinpin nutqlari asosida). AKADEMIYA: Xalqaro Fanlararo tadqiqotlar jurnali, 10(5), 1086-1092.
14. Nasirova S.A., Xoshimova S.A., Rixsieva G.S. (2021). Bizning Xitoy siyosiy tizimining shakllanishiga ta'siri ijtimoiy-siyosiy terminologiya. Markaziy Osiyo ijtimoiy jurnali Tadqiqot, 2(04), 10-17.